

U. B. BERGEN

16.11.16

Ms. 1568 I h 47

F R A M .

Mandag den 23/4 = 1945

Nasistene og Hjemmefronten

Helt fra romernes tid har det vært en anerkjendt rettesnor for alle erobrere at de måtte forsøke å så splid og uenighet blandt de beseirede folk. Tyskernes politikk overfor nordmennene har gått ut på det samme selv om det er synd å si at den er noe talentfullt eksempel på "splitt & hersk"-prinsippet. Men viljen har vært den beste. Fra første stund har deres propaganda tatt sikte på å splitte den nasjonale front som øyeblikkelig dannet sig mot dem og som de frykter mer end alt annet.

Tyskernes bestrebelses har da for det første gått ut på å skape et motsætningsforhold mellom hjemmefronten og vor regjering i London og de andre landflyktige nordmenn. De trodde å kunne bygge på den opposisjon som altid vil fins mot en demokratisk partiregjering og på den kjennsgjerning at det lett oppstår misforståelser mellom emigranter og fædrelandet p.g.a. mangelfull kontakt. Men på begge disse punkter har nasistene regnet feil. I og med at de påtvang oss krigen, og i og med at de begikk den kjæmpedumhet å velsigne oss med Quisling og alt hans væsen, bidrog de selv til å gjøre regjeringen til noe langt mer end en partiregjering. Den blev et nasjonalt samlingsmerke, ved siden av den konge de fulgte, både fordi den representerte motstandsviljen mot verfallsmennene og var symbolet på det demokratiske system som samler oss alle uten hensyn til parti. Alle nordmenn indser desuten hvilken uhyre fordel det har vært å ha en slik nasjonal representasjon hos vore allierte som med full konstitusjonellrett kunde fortsætte kampen og forberede befrielsen. Regjeringens egen kloke politikk og dens erklæringer i radio har også spent ben unna all tysk insinuasjon om at den etter hjemkomsten vilde tilta sig anden myndighet end den vår forfatning gir den. Og propagandaen mot emigrantene som helhet, som jo søker å fremstille dem som en samling undslupne forbrydere, har ikke hatt mer hell med sig. Hver eneste av oss kjenner personlig altfor mange som har måttet gjøre svenske eller englænder av sig, til å bli indbildt det.

I det sidste har derfor nasistene væsentlig gått ind for å konstruere et andet motsætningsforhold, nemlig mellom de aktive hjemmefrontsfolk og det store folk. Når denne propagandaen går så langt som til å påstå at "det arbeidende folk" igrunnen er enig med dem, men bare lar sig terrorisere av en liten klikk hjemmefrontsfolk fra å slutte sig til partiet, så er den ikke farlig. Rent bortsett fra at det må føles som en uhørt fornærrelse av det samme folk å bli offentlig stemplet som feige nokk til å la sig terrorisere på denne måten, kan jo enhver selv kontrollere hvor løgnaktig påstanden er i hans egen omgangskreds. Det er langt listigere når propagandaen snakker om ansvarsløse kræfter som sitter bak og trækker i trådene mens andre må ta støyten, for en slik propaganda kan bygge på en norsk og utpræget demokratisk ulyst til å lystre ordrer vi selv ikke forstår nødvendigheten av eller har vært med på å beslutte. Ingen beklager heller sterkere end hjemmefrontens ledelse selv at den ikke kan træ frem i full offentlighet og bli utnævnt efter demokratiske prinsipper. Men Gestapos vel kjendte interesse for virksomheten tillater det desværre ikke. Sålang vi ikke er fri, må ledelsen ligge hos hemmelige aksjonsutvalg som først og fremst drives av sin fædrelandskjærlighet og ansvarsfølelse til det farlige arbeid de påtar sig, og som i denne tiden ikke kan avlægge regnskap for folket, men vel for vor lovlige regjering i London. Men ingen har sterkere end hjemmefrontens ledelse selv gjort det klart at den har gjort sin gjerning når landet er befridd, at den hverken venter eller ønsker i kraft av sin indsats å beholde noen politisk, utenom-demokratisk

innflydelse etter krigen. En kan dørfor si det slik at hjemmefrontens ledelse arbeider av alle kræfter på å gjøre sig selv overflødig så snart som mulig, for bare i et tysk okkupert Norge har den noen oppgave.

At det norske folk vet dette og har tillid til hjemmefrontens ledelse er dens virksomhet og resultater det beste bevis på. For hjemmefronten kan ikke utrette noe uten folkets aktive og passive medvirkning. Det er folkets tillid som har gjort den til en maktfaktor som tyskerne i høy grad må regne med.

Den Norske Krone efter Krigen

Nu når Nazi-Tysklands endelige nederlag ikke er et spørsmål om år og måneder men om uker og dager, er det naturlig at det norske folk spør sig selv: Hvordan vil det gå med den norske krone? Vil den miste meget av sin værdi? Slik som tyskerne har herjet, utsuget og ødelagt vort land, er det rimelig at mange frykter følgene også for kronens vedkommende. Men lykkeligvis beror det i ikke liten grad på det norske folk selv om det enorme tyske pengeforbruk (dækket ved seddelpressens hjælp) skal få ødelæggende virkninger på vår pengeverdi eller ikke.

Hvad er det som er skjedd? Tyskerne har i disse 5 år belastet Norge med alle utgifter til underhold av besættelsestruppene og den stadig mer omfattende siviladministrasjon, til bygging av barakker, befestningsanlegg, flyplasser, jernbaner mm. Pengene skaffer de ved å trække sjekker på Norges Bank eller ved å rekvirere sedler. Gjennemsnittlig er det tatt ut omkring 200 millioner kroner om mnd. slik at den tyske konto i Norges Bank nu overstiger 11 milliarder Kr. Pengene er betalt ut av banken etter ordre fra "finansdepartementet". Formelt står det tyske rike som skyldner for beløpet med den norske stat som garantist. I den utstrækning gjelden ikke blir betalt av Tyskland, må altså den norske stat overta den.

Den alt overveiende del av de 11 milliarder er anvendt slik at det ikke blir noe igjen av reel verdi for Norge. Vei- & jernbanebygging, kraftutbygging og fabrikkanlegg som kan komme oss til nytte, utgjør bare en liten brøkdel av det voldsomme pengeforbruk. Storparten representerer forbruk og kapitalfortæringer. De meget store lagre av mat, klær, utstyr, brændsel og drivstoff og råstoffer, som vi hadde ved okkupasjonens begyndelse, er brukt opp. Norsk realkapital som skog, husdyrbestand og råstoffer, er redusert. Norsk produksjon og vareimport har tyskerne lagt beslag på og er blitt unddradd det norske forbruk. Vort folk er i disse 5 år blitt berøvet realindtekt og realkapital i en uhyggelig grad. Man regner med at ca. 25% av vor nasjonalformue pr. 9/4=1940 er blitt fortært.

Når tyskerne er ute av landet, sitter vi igjen med den tyske pengeflos. På papiret er vi tilsvneladende rike. Aldrig har det vært så mange penger i bankene, aldri har det vært så flusst med penger i landet og så vanskelig med arbeidskraft. Aldrig har det vært så meget å kjøpe for, men heller aldri så lite å kjøpe. Og det er jo vanligvis kjennetegnet på inflasjon. Hittil er vi imidlertid appt forden inflasjon som tyskerne har lagt alt tilrette for. Vi vil bli spart for den etter krigen også.

Det er nødvendig å se på de 2 sider i regnskapet. På den ene siden har vi det tyske pengeforbruk. De milliarder som tyskerne har tatt ut av Norges Bank er gått ind i produksjon og omsætning og har gjort sin rundgang i det økonomiske liv. De er betalt ut til lønninger (bl.a. til de 150 000 norske arbeidere som har vært beskjæftiget direkte for tyskerne) og til entreprenører og leverandører. Derfra er de gått til kjøbmenn, grossister og bønder. Fordi det ikke har vært anledning til å fornye lagre og bruke penger til vedlikehold, utvidelser og nyanskaffelser, og fordi en stadig økende varcemangel og rasjonering har satt grænser for folks forbruk, har kontantene

hopet sig opp. Gjeld er blitt betalt, eller pengene er satt ind i bankene som innskudd eller beholdt som sedler. Bankgjelden er dermed blitt redusert med ca. 1 milliard til 7 & 800.000 millioner kr. mens innskuddene er steget fra 2,9 milliarder i 1939 til over 6 milliarder og seddelomlopet er vokset fra 575 milliarder ved utgangen av 1939 til over 3 milliarder kroner. Alt-så mer end 5-dobling av seddelsmängden. Ligningsbøkerne viser at landets antatte inntekt som før krigen lå mellom 2½ & 3 milliarder, er steget til mellom 4 & 4½ milliarder.

At denne velstand ikke er reell viser imidlertid regnskapets anden side. Sedler og bankinnskudd er øket med ca. 5½ milliarder kr. Det er betydelig mer enn vår antatte formue før forrige krig og 63% av den antatte formue i skatteåret 39/40. Men disse milliarder er ikke et uttrykk for hvor meget rikere vi er blitt, men for i hveilken grad vi er blitt fattigere. De er "betalingen" for våre tømte lagre, hvis værdi mindst kan anslås til et par milliarder og de representerer en del av de penger som ikke har kunnet anvendes til vedlikehold og formyelse og er det vi har igjen for utslitte maskiner og allslags materiell (tenk på industrien, jernbanene, på hus og hjørne og garderobe) Pengene representerer videre en del av "betalingen" for bøndenes reduserte besætninger og fiskernes rekviserte båter, for uthuggede skoger og ødelagte eiendommer. Alt dette er direkte kapitalförtæring. Men en del er også oppsparing, nemlig den del av innskudd og sedler som er "spart" ved underenøring, underforbruk og sänkning av levestandarden.

Man kunde vente en farrykende inflasjon som resultat av en slik utvikling. Men Statistisk Centralbyrås levetilkostningsindeks viser ikke større stigning end 35% i okkupasjonstiden. Det skyldes i første række den pengepolitikk som har vært ført. Den har gått ut på å hindre den voldsomme kjøpekraft i å gjøre sig gjeldende som efterspørrelse etter varer, arbeidskraft og fast kapital. Ved rasjonering, priskontroll, valutaregulering, ved renteregulering og utbytte-, løns- & prisstoppen - som også omfatter faste eiendommer - har man nådd dette målet. Men det har vært nødvendig å samordne pengepolitikken med finanspolitikken. Ved økning av beskatningen (særlig ved forhøielse av omsætningsavg. til 10% hvorefter denne avgift inntar ca. 40 millioner kr. pr.mnd.) ved opptagelse av store obligasjonslån og ved store avbetalinger fra Statens side på kontoen i Norges Bank har man både nøytralisiert kjøpekraft og bidratt til å legge grundlaget for den saneringsprosessen som er nødvendig når tyskerne er ute av landet.

Hvordan blir så stillingen når vi igjen kan overta ansvaret for vår økonomi og vår pengeledelse? Vi vil stå overfor et enormt behov for mat, klær, råstoff og maskiner. Munnene skal mættes, lagrene fylles og produksjons- & omsætningsmaskineriet og kommunikasjonsvæsenet skal settes igang med de store nyanskaffelser det betyr. Kort sagt: vårt land skal settes i den forfatning det var 9.april 1940. Det kan ikke gjøres med ett slag. Det må gjøres stykkevis hvis inflasjon skal undgås og kronen beholde sin verdi.

Pengepolitikkens oppgave blir den dobbelte å finansiere gjenreisningen og å hindre den unormalt store kjøpekraft - i innskudd og sedler - fra å gjøre seg gjeldende slik at en inflasjonsbevægelse med pris- & lønnsstigninger settes igang. Problemets med den tyske milliardkonten i Norges Bank må løses. Hittil har milliardene hopet sig "arbeidsløse" opp i bankene. Samtidig som innskuddene er øket med 3 milliarder er utlånenes gått ned med 1 milliard. D.v.s. at 4 milliarder skulde anbringes. Størparten er fremdeles "arbeidsløse". Staten har optatt over 2 milliarder i nye faste lån, men mesteparten av økningen i bankenes verdipapirportefølje faller på statsveksler, så staten har måttet utstede før å hjelpe bankene til å opretholde rentefoten på de innskudd de har hatt, -før størstedelen folioindskudd (bankene er blitt nektet å sløye rente på folioindskudd) Desuten har bankene omkring 1 milliard i kasse og i Norges Bank.

Denne kjøpekraft kan ikke slippes løs. Problemets er knyttet til den tyske konton i Norges Bank. Hvordan skal den bringes ut av verden? På Jalta-konferansen ble det bestemt at tyskerne skal yde erstatning i form av levestandarder.

De maskiner og skib, stål, jern og kull vi måtte motta som avbetaling, vil bli overlatt importørene, og betalingen kunne gå til avdrag på tyskerne statens - konto i Norges Bank. Kontoen vil også kunne bringes ned ved salg av de industri- & kraftanlegg som tyskerne etterlater sig. Men neppe svært meget. Tyskerne har bygget for over 600 millioner, men værdien er bare en tredjedel. Og det spørs hva de ødelægger inden de forlater landet. Situasjonen kan altså bli den at staten må overta en stor del av kontoen, som efter de siste avbetalinger antagelig utgjør ca. 6 a 7 milliarder kroner.

Man kan høre folk si: Er det så farlig med denne kontoen i Norges Bank? Kan den ikke bare strykes? Problemet er som forklart ikke så enkelt. Det er de samme milliarder som går igjen i det inflaterte seddelomløp og banktilgodehavende. Denne kjøpekraft som motsvarer flere ganger vår detaljomsætning, må neutraliseres i en eller anden form. En stor del av den vil melde sig i efterspørselen etter valuta. Skulle den slippes løs, ville det gå som etter forrige krig, da £ ble notert over 32 og \$ i 8,45. Vår eksport og skipsfart vil i den første tiden neppe klare å skaffe mer end $\frac{1}{2}$ av den valuta vi kunde disponere før krigen. Heldigvis er det oppsamlet et stort beløp av fraktindtektene og vi har flåtens assuransesum til gjenreising av denne. Men det vil bli nødvendig med lån i utlandet i den første tid til flere hundre millioner kr. Salget av disse til våre importører vil trække sedler ind til Norges Bank og redusere omlopet. Men det vil ikke strække til. Det blir nødvendig å fortsætte den politikk som er praktisert i de forløpne 5 år med rasjenering, valutakontroll og prisregulering. Det må desuten lægges ut nye store lån for å binde kjøpekraften. Kan det skje frivillig, er det best. Går det ikke frivillig må vi finde oss i den belgiske system med ombytning av sedler og sperring av en viss del av sedler om indskudd. (Meget taler for at det under enhver omstændighet vil bli nødvendig med ombytning av sedler for å trække skummelt erhvervede penger frem i lyset.) Videre blir det behov for visse engangs-skatter beregnet på å trække ind krigs- & svartebørsfortjenester.

Likevel vil Statenstå med en sterkt øket gjeld. Den var før besættelsen 1450 millioner, etter 9.april er det lånt 2150 millioner. Dertil kommer yderligere ca. 2,5 milliarder i veksler, hvis utbringende dog står sperret i Norges Bank. Statens rentebyrdet som er formindsket betydelig ved rentefallet, vil likevel flerdobles, og med de store nye krav som stilles til Staten vil det bli trangt på budsjettet. Situasjonen kræver derfor et relativt høyt nominelt indtektsnivå. Statsindtektene har under besættelsen ligget omkring 1200 millioner eller det dobbelte av før krigen. Også etter krigstiden vil kræve store statsindtekter. Vi kommer her tilbake til kronens værdi. Vi skulle tro at målet blir å stabilisere noenlunde det prisniveau vi har. Det skulle tillate en £kurs av 20 og en \$kurs av 5 med det nuværende forhold mellom disse valutaer. Men det er også dem som holder det for sandsynlig at Norge vil følge Nederland og Belgia. I tilfælde får vi en £kurs av 24 og \$kurs av 6 ca. Det vilde gi eksport og skipsfart en øket stimulans og det vilde svare til hensikten å etablere et forholdsvis høyt prisnivå. Personlig anser vi en £kurs av 20 for like sandsynlig. Forholder er jo det at selv om vi er ille stedt, er de andre land, krigførende som okkuperte, i samme båt som oss m.h.t. statsforpliktelser. Problemet med vor uforholdsmæssig høye seddelomløp lar sig løse ad teknisk vei.

Hvordan blir det med kronen? Vil den miste meget av sin værdi? Såvidt vi kan skjønne er det ingen grund til å være urolig. Det er ingen grund til å "flykte fra Kronen" ved å kjøpe ting eller verdier man av andre grunner ikke har bruk for. Det tror vi vil bli en dårlig forretning, og det kan vanskeliggjøre saneringsprosessen.